

1920 10 17 LIETUVOS VYRIAUSYBĖS ĮGALIO TINIO VILNIUJE IGNO JONYNO PRANEŠIMAS APIE VILNIAUS PRARADIMĄ

Kaip buvo apleistas Vilnius

Penktadienį, spalio mėnesio 8 d. vakarą, liko aišku, kad Vilniaus ilgiau savo rankose negalėsime laikyti, kadangi laukiamoji karo paspartis negalėjo laiku atvykti Vilniaus ginti.

Naktį dėl tamsos kovų ir jokių svarbesnių įvykių nebuvo; kovos teprasidėjo rytojaus dieną, 5 valandą rytą. Jos vyko geležinkelio linijos kryptim. Matyt, jų tikslas buvo atkirsti susisiekimą. Pusiau aštuntą vai. išvažiavo iš Vilniaus traukiniu generalinis štabas ir pasiliko tik divizijos štabas su gen. Nastopka prieky. Šeštadienį, 11 val. baigiantis, gen. Nastopka pasakė man, kad mūsų dalys iš kovos traukiasi ir kad jis apleidžia Vilnių. Tada man nurodžius ryšio karininkas prie misijų pul. Liormananas nuėjo į Italų atstovą kapitoną Salą pakviesti Prancūzų misijon, kur ruošia, kaip Vyriausybė buvo man įsakiusi, deleguot laikinąją Lietuvos valdžią Vilniuj. Tuo pat metu įsakiau milicijai, kad neatidedant išlipintų jau paruoštąjį atsišaukimą į Vilniaus visuomenę apie valdžios delegavimą Antantės atstovams ir apie tai, kad misijos yra paskyrusios pulkininką Reboul'į Vilniaus laikinuoju gubernatorium. Mūsų kariuomenės dalys, pasilikusios Vilniuj, ir mūsų milicija, anot to skelbimo, perėjo į Antantės tiesioginę žinią ir buvo laikoma Antantės ginkluotąja milicija tvarkai laikyti. Atsišaukimas buvo pasirašytas mano, kaip Vyriausiojo Vyriausybės įgaliojimo. Apačioj po mūsų atsišaukimo buvo įdėtas laikinojo Vilniaus gubernatoriaus pulkininko Reboul'io įsakymas Nr.1, kuriuo Vilniuj įvedama apsiausties padėtis, draudžiami susirinkimai ir manifestacijos Vilniaus gatvėse ir aikštėse.

Nuvykęs į Prancūzų misiją, radau tik pulk. Wardą, pulk. Reboul'į ir kapitoną Padovanį. Kapitonas Sala, gyvenęs kad ir toj pat gatvėj, bet tolokai, nebuvo dar atėjęs. Lietuvos Vyriausybės vardu įteikiau p. Reboul'ui, kaip designuotam laikinajam gubernatoriui, raštą apie valdžios delegavimą ir prašiau saugoti Lietuvos piliečių gyvybę ir turtą ir rūpintis dar pasilikusiomis įstaigomis. Be to, pareiškiau, kad valdžią deleguoja be teisės perdeleguoti (perduoti) ją kitam be Lietuvos Vyriausybės žinios ir sutikimo, tai yra kad jokia vyriausybė, paėmusi jėga Vilnių, negali skaitytis teisėta krašto vyriausybe.

Pulkininkas Reboul'is, kaip gubernatorius, buvo jau paruošęs kareiviams ir milicininkams taisykles, kuriomis jie privalėjo vadovautis.

Įdomu pažymėt, kad taisyklėse, kad išvengus kraujo liejimo miesto gatvėse, buvo įsakyta nešauti į žygiuojančią į Vilnių lietuvių ir gudų kariuomenę. Man paprašius paaiškint, kodėl instrukcijose pavartoti tokie keisti terminai, kada visi gerai žino, kad į Vilnių veržias tikroji lenkų kariuomenė, buvo gauta atsakymas, kad lenkų vyriausybė ne kartą yra pareiškusi Antantės vyriausybėms nesiūšianti savo kariuomenės į Vilnių, kad Suvalkuose yra padaryta sutartis tarp Lietuvos ir Lenkų ir kad šiais dėsniais remdamasis jis negalys laikyti puolančios kariuomenės lenkų kariuomene.

Įsakymas mano milicijai išlipinti atsišaukimus ne visur buvo įvykdytas. Pasirodė tautybių skirtumų. Vilniuj buvo mūsų vadovautasi tautų lygybės principais, buvo stengtasi į valstybės kūrimo darbą įtraukti visus tinkamus piliečius be tautybės ir tautybės skirtumo ir, deja, pasirodė, kad šis principas gyvenimo realybėje pasiliko kaip Biblijos grūdas, mestas į akmenuotą dirvą. Milicininkai lenkai, kaip mano buvo pastebėta, pirmieji mus apleido ir duotuosius jiems išlipinti skelbimus paslėpė. Tvirtybę išlaikė lietuviai ir žydai, kurie ėjo savo pareigas iki paskutinės valandos.

Mieste pasirodžius skelbimams jaučiama buvo ypatingo ūpo, esamo visad prieš laukiamą audrą. Žmonių buvo pilnos gatvės, visi vaikščiojo nervingi, sujudinti, laukdami kažko nepaprasto; mūsų kareiviai, vaikščiodami sargybos po 3 žmones, dabojo tvarkos.

Apie 1 val. ėmė traukti per Vilnių mūsų kariuomenės dalys. Prieky ėjo gurguolės, paskui jas žygiavo kuopos. Ėjo eilėmis, tvarkingai. Matyti buvo nuilsimo. Nei vienas kareivis nebuvo pasitraukęs iš eilės ir nei vienas nebuvo padaręs gyventojams nei mažiausios skriaudos.

Norėdamas susipažinti plačiau su miestu, paprašiau pulkininką Wardą, kad paskolintų man savo

automobilį. Mano prašymą Anglų misijos pirmininkas sutiko labai maloniai, ir aš apie 2 1/2 val. išvažiavau stoties link. Visur buvo matyt tokio pat ūpo kaip ir Jurgio gatvėje. Artinantis prie žinomos Vilnių prekyvietės Halės, pasigirdo šaudymų. Publika, daugiausiai žydai, pradžioj ėmė dairytis, o paskui leidos bėgti. Mūsų automobilis pasuko į tą pusę, iš kur buvo šaudoma ir ėmė važiuoti Arklių gatve, kur daug gražių aukštų namų. Šaudymas pasidarė tankus; buvo šaudoma iš viršaus, iš abiejų pusių sutartinai ir taikoma į automobilį. Be to, šūvių buvo girdėti iš visų pusių, Aušros Vartų gatvėj ir apsupančiose ją aikštėse. Privažiavęs Aušros Vartus pamačiau einančias mūsų kariuomenės kuopas.

Kai kurie mūsų kareiviai ėmė taip pat šaudyti. Pastebėjęs vartuose kariuomenės majorą N., prašiau įsakyti nešaudyti. Mūsų dalys buvo sustabdytos ir surikiuotos. Šaudymas nutilo, ir mūsų dalys ramiai nuėjo per miestą. Daugiau Lietuvos kariuomenės per miestą nebėjo.

Pusantros valandos praslinkus pasirodė Vilniaus ir Jurgio gatvių kertėje, ties mūsų komendantūra, lenkų raitelis. Pasigirdo iš mūsų komendantūros švilpukas, kad mūsų kareiviai ir milicininkai rinktus į komendantūrą. Gatvių išvaizda vienu metu pasikeitė. Žydai išsislapstė; jų vietoj gatvėse pasirodė lenkų, kurie ir apsupo kareivį, šaukdami „tegyvuoja Lenkija!“ Kai kurie atnešė gėlių ir įdavė kareiviui. Tuojau po to šaligatviais ėmė slinkti lenkų partizanai, driskiai pažiūrėt, su šautuvais rankose, kuopelėmis po 7-10 žmonių. Jų tarpe buvo pastebėta daug buvusių Lietuvos tarnyboj milicininkų, lenkiškai kalbančių. Kai kurie turėjo rankinių granatų. Visi traukė mūsų komendantūros link. Jų vienas, prisiartinęs prie komendantūros durų ir pamatęs duryse stovintį mūsų viršininką, šovė į jį iš revolverio, bet nepataikė. Tai buvo lyg signalas. Tuojau po to įvairiuos miesto punktuos pasigirdo šūvių. Partizanų būrys iš 30-40 žmonių apsupo Jurgio ir „Bristol“ viešbučius, lyg ko ieškodami, bet nieko nesuradę išsiskirstė. Kiek laiko praėjus, iš Jurgio viešbučio langų buvo pradėta šaudyti į misijų butą, kuris buvo priešais. Prasidėjus šaudymams, visi misijų nariai išėjo į gatvę, pora prancūzų karininkų stovėjo komendantūros sargyboj. Staiga į stovinčius vidugatvy misijų narius buvo pradėta šaudyti iš kulkosvaidžių iš Lukiškių aikštės pusės, bet kulkos prašvilpė viršuje galvų. Matomai, kulkosvydžiai buvo paslėpti namuose, nes gatvėse jų nebuvo matyti.

Greitai po to Jurgio gatve atvyko raitelių būrys ir apsisotojo ties komendantūra. Pulkininkas Reboul'is Antantės misijų vardu pareiškė jų vadui, kad esantieji komendantūroje kareiviai ir milicininkai yra laikomi Antantės misijų žinioj ir globoj, ir prašė susilaikyti nuo ekscesų. Tai buvo pažadėta, bet galutinas atsakymas turėjo būti duotas tik lenkų armijos vado. Šiuo laiku minia Jurgio ir Vilniaus gatvių kertėj buvo pasilikusi jau keleto šimtų žmonių. Pabaigus kalbėt p. Reboul'ui su lenkų karininku, minia ėmė šaukti: „tegyvuoja Lenkija!“, „tegyvuoja Prancūzija!“ Kažkoks senis, prastai apsirėdęs, sušuko: „tegyvuoja Anglija!“ - minia lyg paraližuota nutilo ir senio šauksmas pasiliko be atgarsio. Lyg šiam nemaloniam įspūdžiui išsklaidyt minios vadai, vienas ponas maždaug 40-45 m. amžiaus, pilnas, raudonas, juodai apsitaisęs (lyg tai būtų daktaras), ir kitas, pilkai apsitaisęs, rodosi, gerais naminiiais drabužiais, apsupo pulk. Reboul'į ir apie 30 kartų iškėlė į orą. Misijos ėmė grįžti į savo būstinę. Tai pastebėję vadai keliskart pakėlė pulk. Wardą ir kap. Salą be jokio entuziazmo, lyg nemalonų įsakymą vykdydami. Tuo pat metu minia lyg ko sujudo: keli žmonės nešė į Lietuvių ligoninę sunkiai sužeistą komendantūros kareivį, kuris buvo užsilikęs savo sargyboj.

Sutemai stojus, įvairiose žydų apgyventose vietose buvo girdėti riksmų. Prasidėjo plėšimai. Plėšė kareiviai ir partizanai. Į misijas ėmė plaukti žmonių su skundais. Ėjo žydai. Krikščionių nebuvo matyti. Pulk. Reboul'is sudarė ryšį su lenkų komanda, pranešinėjo apie skundus ir prašė plėšimus sustabdyti.

Vakare 10 val. misijų atstovai kalbėjos su gen. Želigovskio štabu.

Lietuvos vyriausybės vardu Antantės atstovai pareiškė gen. Želigovskiui protestą prieš įsiveržimą į Vilnių, nežiūrint Lenkų vyriausybės pasižadėjimų ir padarytų sutarčių. Kadangi Antantės atstovai savo rankose neturi gana jėgų, jie priversti nusilenkti ir išvažiuot iš Vilniaus. Atstovai pareikalavo, kad leistų išeiti su ginklais rankose pasilikusiems komendantūros kareiviams ir milicininkams, vyriausybės ir ministerijų atstovams su šeimynomis ir turtu drauge su misijomis. Į tai buvo atsakyta, kad gen. Želigovskio valdžia sutinkanti išleisti kareivius ir milicininkus ryto[] 10 val. ryta, bet reikalaujanti, kad vyriausybės bei ministerijų atstovai ir valdininkai apleistų Vilnių neveliau 12 val. tą pat dieną. Sekmadienį, išryto, pulk. Reboul'is pasiuntė Želigovskiui notą, kad jo reikalavimas neįvykdomas, nes nėra susisiekimo priemonių ir nėra galimybės dėl adresų trūkumo net pranešt apie tai valdininkams.

Atsakymo notoj Želigovskis pareikalavo, kad vyriausybės įgaliojtinis ir vyresnieji valdininkai, skaičiuje

12 žmonių, apleistų Vilnių sekmadienį, spalio mėn. 10 d. 14 val. Jiems tai atsisakius įvykdyti, visi būsią internuoti. Dėl pasilikusių Vilnių Lietuvos valdininkų ir jų šeimynų, tai jų klausimas būsiąs rišamas, žiūrint aplinkybių, tačiau Želigovskio vyriausybė pasilieka sau teisės juos internuoti kiekvienu atveju.

Sekmadienį, spalio mėn. 10 dieną, 10 val. rytą, išėjo mūsų komendantūros kareiviai ir milicininkai su ginklais rankose, prancūzų karininkui vadovaujant. 2 val. popiet susirinko ties misijomis, kaip buvo įsakyta, vyriausias vyriausybės įgaliojotinis ir aukštesnieji Lietuvos valdininkai. Jiems palydėti susirinko minia, susidedanti iš visų tautų žmonių. Pažadėtasai sunkusis automobilis pusvalandžiu pavėlavo. Jo belaukiant teko prisiklausyti įvairių kalbų. Įdomu pabrėžti, kad jokių priekaištų Lietuvos valdžiai nebuvo daroma, be vieno, kad Lietuvos Vyriausybė lygiu būdu priiminėjo tarnybon žydus ir lenkus ir kad dėl to daug lenkų pasiliko be vietų. Pusiau trečią valandą popiet buvo paduotas sunkusis automobilis ir mes, dvylika žmonių, prancūzų ir lenkų karininkų lydimi, su prancūzų vėliava apleidom Vilnių. Mus nuvežė į priekines lenkų linijas, ties Vokės upe. Iš ten ėjom patys.

Ignas Jonynas,
Vyriausias Vyriausybės
įgaliojotinis Vilnių ir atvaduotuose
iš okupacijos kraštuos

(Iš: *Lietuva, 1920, spalio 17*)